

"La teologia de l'allibe

Pere Casaldàliga, nascut a Balsareny (el Bages), bisbe de São Félix do Araguaia (Brasil), es va convertir en un dels catalans més coneguts quan el 1992 va ser candidat al Nobel de la Pau pel seu compromís amb els indígenes i els "sense terra". EL TEMPS ha compartit uns dies amb ell.

És temps de viatge, sempre és temps de viatge. Amb una diòcesi de 250.000 km² d'extensió, Pere Casaldàliga s'ha hagut d'acostumar al pelegrinatge permanent a través de camins rudimentaris on l'asfalt no és ni l'excepció. EL TEMPS l'ha trobat a Vila-rica, un petit poble al límit nord de l'estat, on ha arribat per fer visita pastoral i celebrar les festivitats del patró de la localitat.

Vila-rica és un model dels municipis que integren la prelatura del bisbe català; aïllat enmig d'extensos camps de selva deforestada, als seus carrers amples arriben cada dia nous colons disposats a trobar un lloc de terra on instal·lar-se.

—Sembla que en aquesta zona el moviment migratori és molt important.

—Com a tot Brasil. Segons la Comissió Pastoral d'Emigració, un terç de la població del país —50 milions d'habitants!— emigra d'un estat cap a un altre o d'una ciutat cap a una altra. Hi ha emigrants permanents i també n'hi ha de temporers, que van a la collita del cotó, el cafè o al *garimpo* [els camps de minerals preciosos]. És a dir, un país trasbalsat, amb tot el que això implica d'inestabilitat econòmica, familiar, política, cultural, religiosa...

—Per això pobles com aquest són gairebé nous?

—És Clar! Vila-Rica té 10 anys. Imagina, el meu poble a Catalunya té 1.000 anys i no ha crescut gaire. A Europa és difícil veure néixer una ciutat i jo aquí les he vistes néixer gairebé totes; a excepció de São Félix, que tenia 500 habitants i ara deu tenir-ne uns 10.000. Jo mateix he posat el nom a alguna d'aquestes noves comunitats. Veuràs que molts d'aquests immigrants són del sud, *gaúchos*, descendents de polonesos, alemanys, italians...

—A Europa, quan es parla del Mato Grosso, tothom pensa automàticament en els indis.

—N'hi ha, però ben pocs. Aquesta zona, per exemple, era regió dels tapirapé però fa molt de temps que es refugiaren a l'interior, prop del riu que els dona el nom. Fa poc, però, van

reconquerir una zona seva relativament propera, a uns 100 quilòmetres.

—Com es reconquereix un territori perdut?

—L'aldea on vivien va créixer molt, aleshores hagueren de tornar a una terra que gairebé havien oblidat. Han tingut conflictes amb els *fazendeiros* [grans propietaris latifundistes] però s'hi han quedat. Ja han començat a plantar i ja hi va morir una criatura. L'han enterrada i això per ells és un document de propietat. Si hi tenen un mort, s'hi quedaran.

rament és inevitable”

—Considereu que la causa indigenista, que tant heu defensat, té futur en una societat tan canviant com aquesta?

—Jo no penso mai en la causa indígena nacionalment. Jo sempre hi penso continentalment i, fins i tot, mundialment. Crec que alguns pobles desapareixeran però, en general, els pobles indígenes estan creixent i tenen futur. Fa un mes, per exemple, els indis xavante eren el poble amb més creixement demogràfic del món. Continentalment hi ha esperança. La

El bisbe Casaldàliga s'ha acostumat a viatjar contínuament per les pistes que travessen els camps i els fragments de selva. La prelatura de São Félix (foto) és una bona mostra de la barreja de races que pobla el Brasil.

JORDI SEBASTIA

gran lluita és, i nosaltres, catalans i valencians, ho podem entendre perfectament, l'autonomia. Segons la nova constitució, Brasil és un país pluriètnic i pluricultural. El papa, en la seva primera visita, va dir a un representant indi: “vosaltres sou pobles, sou nacions”, és la frase més revolucionària que hagi dit en la seva vida, oi? Si tenen autonomia i retornen a les seves terres, tenen futur. Però no un futur aïllat, perquè ja et pots trobar indis amb la seva fillmadora...

—Els xavante que heu citat van ser els protagonistes d'una lluita territorial amb una multinacional italiana, aquell conflicte ja ha acabat?

—Els indis tenien una aldea important en la regió de la prelatura. L'any 63 en van ser retirats perquè havia entrat un gran *fazendeiro*, Ariosto Darriba, que havia comès un desfalca a São Paulo i es va “enterrar” aquí al Mato Grosso. Va treure els indis i molts van morir per causa de contagis. Quan jo hi vaig arribar, el 1968, aquella era la hisenda més important d'Amèrica Llatina. Sao Félix tenia 600 habitants i la hisenda 3.000 peons. Després la van vendre a successius propietaris fins que arribà a mans de l'empresa ENI-AGIP, d'Itàlia. Amb motiu de l'ECO 92, les ONG italianes pressionaren perquè retornessin la terra. Quan es va saber que oficialment es retornava la terra dels xavante, polítics, *fazendeiros* i comerciants van estimular la invasió de la terra. I ara aquella regió és un poble amb unes 600 famílies i el conflicte s'ha complicat. Nosaltres ens trobem entre l'espasa i la paret perquè si fos només un conflicte entre indis i *posseiros* [treballadors sense terra], podríem lluitar perquè es respectés la terra dels indis i es donés terra als *posseiros* però ara et trobes que hi ha de tot, fins i tot pistolers. I va ser arran d'això, per defensar el dret dels indis, que tres *fazendeiros* de la regió van contractar un pistolero perquè em matés. A finals de l'any passat.

—I això com ha acabat?

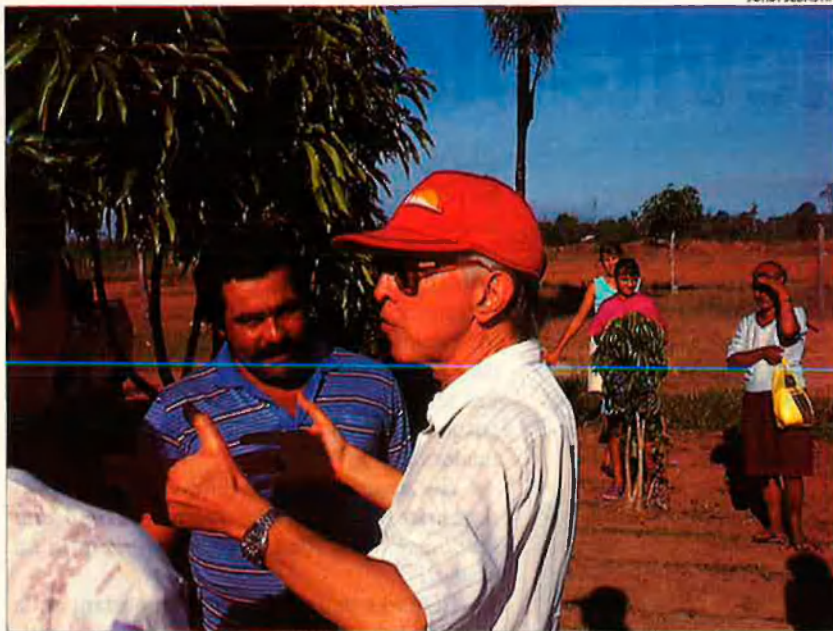
—No ha acabat [el bisbe riu amb força], perquè encara sóc viu.

—I com se suporta això de viure sota una amenaça de mort?

—M'hi he acostumat. Primer de tot, ja tinc 66 anys, després, com diuen els legionaris, “soy el novio de la muerte” i, sobretot, tinc esperança, crec en la resurrecció i considero que la mort és solament un pont.

Aquesta confiança converteix el bisbe en una persona infatigable i l'omple d'energia mentre predica. Aquesta nit hi fa en un bar, transfor-

JORDI SEBASTIÀ

L'acostament al poble caracteritza la manera d'actuar de Pere Casaldàliga. El bisbe és molt poc amic dels formalismes.

mat per a l'ocasió en escenari de la missa. Acompanyat dels ministres, alguns dels quals són dones que celebraran la missa en els llocs on els capellans no són suficients, Pere Casaldàliga entona els càntics que s'han convertit en marca de la teologia de l'alliberament: "germà indi, germà afro, companys llatins, som víctimes de les dependències d'un imperi estranger, i així és el nostre poble; la nostra Amèrica Llatina"...

—De parlar molt i molt bé de la teologia de l'alliberament es va passar a parlar-ne malament i ara a no parlar-ne gaire. Això vol dir que ja no té vigència?

—De la teologia de l'alliberament molta gent en parla sense conèixer-la. És lògic que no tingui la novetat que tenia quan va sortir —ja no és notícia de diari— però la teologia de l'alliberament és inevitable. És teologia, com qualsevol altra, i, a més, ha aportat la contribució d'una mirada cap a la realitat històrica, econòmica i social i, ara, cada vegada més, a les realitats culturals: el món negre, el món indígena, el món de la dona...

El primer Casaldàliga que travessà l'Atlàntic

Pere Casaldàliga, nascut a Balsareny (el Bages) fa 66 anys, hagué d'acostumar-se prompte a la ferocitat de la terra que l'acollia al Brasil. Fill de camperols i lleters, el bisbe encara recorda com una sensació gairebé oblidada i ara ja exòtica, el fred d'aquelles matineses en què havia d'ajudar a munyir les vaques. Ordenat sacerdot a Barcelona, Casaldàliga treballà amb els claretians a Sabadell (on va fer de mestre), Barcelona i Madrid; tres ciutats en creixement que el van posar en contacte amb la realitat dels suburbis on els emigrats no paraven d'arribar. Aquelles primeres experiències li fornien de tot el que necessitava per treballar en les missions: amor per la natura, coneixement del medi rural i, sobretot, compromís amb els més desfavorits.

La seua primera destinació va ser l'Àfrica convulsada pel que poc després seria la revolució de Lumumba. Ja en aquell moment havia decidit que no tornaria a Catalunya i així ho va mantenir quan el 1968 va arribar a São Félix do Araguaia, al nord del Mato Grosso. Havia decidit que una volta lluny de casa, Catalunya quedaria només al seu cor, però amb força; per això ara, convençut que no ha de tornar-hi, pot manifestar: "encara avui, respiro en català".

São Félix era en aquells anys un petit poble a la vora de l'Araguaia, enfront de l'illa del Bananal, l'illa fluvial més gran del món. La regió no tenia presència de capellans catòlics, i molt menys d'autoritats eclesiàstiques. Les circumstàncies obligaven el Vaticà a ser ràpid i per això, en només tres anys, Casaldàliga passà a ser bisbe d'aquella zona en permanent agitació pels conflictes sobre la propietat de la terra que enfronten, encara avui, colons, indis i latifundistes. La duresa del terreny i de la situació, els llargs viatges a cavall i l'aïllament no feren més que reforçar la seua integració i des del primer moment va fer seus la mandioca, la papaia i el *feijão* (els fesols negres), i tots els problemes dels qui no tenien més que la vida, i podien perdre-la a cada moment.

Com la va perdre João Bosco, a mans de la policia, que el va confondre amb el bisbe. Casaldàliga, "Don Pedro", hagué de suportar les pressions dels latifundistes i de la dictadura militar, que intentà cinc vegades expulsar-lo del país. Pau VI el va protegir personalment i encarregà al cardenal de São Paulo que advertira públicament que tocar Casaldàliga, era tocar el papa. Latinoamèrica bullia en aquells anys i veia nàixer l'anomenada teologia de l'a-

lliberament, que el bisbe català sintetitzava en una frase que apareix sovint als seus sermons: "el cristià que no vol saber de política no és un bon cristià".

Poeta, autor de 25 llibres i compositor amb Miltom Nascimento i Pedro Tierra de la "Misa dos Quilombos", Casaldàliga va compartir a Nicaragua la vaga de fam amb Miguel Descoto i altres religiosos quan els Estats Units temptejaven la possibilitat d'una invasió per frenar el sandinisme. Els temps eren diferents a Roma i Joan Pau II el va cridar al tribunal de la doctrina de la fe. Allà aprofità per fer clares les seues desavinences amb el papa i la seua fidelitat, i sobretot per donar la comunió als fills de les dues nebodes que viuen a Albal (l'Horta), "la part de la família que més lluny se n'havia anat del poble, fins que em vaig fer missioner".

El 1992, el Parlament català, amb l'abstenció mai explicada del Partit Popular, el va proposar per al premi Nobel de la Pau. En aquella ocasió es va llegir un text seu: "Ser català m'ha fet més solidàriament humà. La meua condició de fill d'una pàtria secularment prohibida i amb una llengua arraconada m'ajuda a entendre els drets humans trepitjats pels imperis i les reivindicacions d'identitat de les nacions o les causes marginals".

J. S.

—A vegades sembla difícil que vós i Joan Pau II pugueu pertànyer a la mateixa església.

—Sí, hi ha visions diferents, perspectives diferents, pastorals diferents. Tenim la mateixa fe, som la mateixa església però ens trobem en situacions econòmiques i socials molt distintes. Som teologies distintes però això vol dir pluralisme, no cisma. Hi ha algunes coses absolutes, com Déu i la seua gran obra: la humanitat, amb tots els seus drets; i coses relativitzables, com les esglésies i les religions. Hem d'evitar caure en el problema dels partits, que fan del mateix partit la causa, en lloc de fer-la del poble.

—Heu parlat d'esglésies, el procés d'unificació de les diferents esglésies cristianes és necessari?

—Jo hi estic a favor. La divisió és un absurd històric, no té sentit que en nom del mateix Crist ens dividim i ens fem la guitza. La reunificació seria realment un gran motiu de credibilitat. Ens podríem unir a través de la col·laboració en la solució dels problemes de la pau, la solidaritat, l'alimentació, i no sols els cristians, també les altres religions, però entenc que és un procés llarg.

La següent etapa és Cristo Libertador, una petita comunitat a una hora del poble. L'església, que fa el paper de local social, un petit pou, l'escola i el camp de futbol són tota la infraestructura comuna que acull els feligresos que han hagut de desplaçar-se des de les seues cases aïllades. Pel camí, el bisbe ha recollit en la camioneta en què viatjava molts dels assistents i ha acabat cedint el lloc a una dona embarassada, per compartir el remolc amb la resta d'"autostopistes". A l'arribada, un grup de dones enceta una cançó de benvinguda i algú ofereix un *chimarrao*, el mate brasiler que els immigrants del sud han portat a aquestes terres. Durant la missa, Casaldàliga pregunta quin és l'esdeveniment que pot decidir aquell any el futur del Brasil. Algun xiquet contesta ràpid: el mundial! Somriure general i aclariment del bisbe: les eleccions. La diòcesi ha editat uns fullets informatius perquè els feligresos puguin decidir amb més claredat, en els comicis del pròxim més d'octubre, qui serà el pròxim president del país més gran de Llatinoamèrica.

—Com veieu el procés electoral?

—Hi ha moltes possibilitats que guanyi Lula, el candidat progressista, del Partit dels Treballadors. Però també és clar que totes les dretes s'uniran contra ell. Per això si no guanya en la primera volta, i és difícil perquè ha de treure més del 50% dels vots, en la segona es coalitzaran contra ell.

—I si guanya, creieu que els grans poders econòmics li deixaran desenvolupar el seu programa?

—No podrà fer el que promet, no el que la gent espera i necessita, però podria fer la virada i fer canviar la direcció del país. Si ara som al servei del FMI, del Banc Mundial, dels grans *fazendeiros* i els dirigents no es preocupen ni del deute intern ni de la problemàtica social, ell podria fer que això comencés a importar. Però ho haurà de fer ràpidament. Ell mateix ha dit que si guanya haurà de fer la reforma agrària la primera setmana, perquè la segona ja no podrà.

JORDI SEBASTIÀ

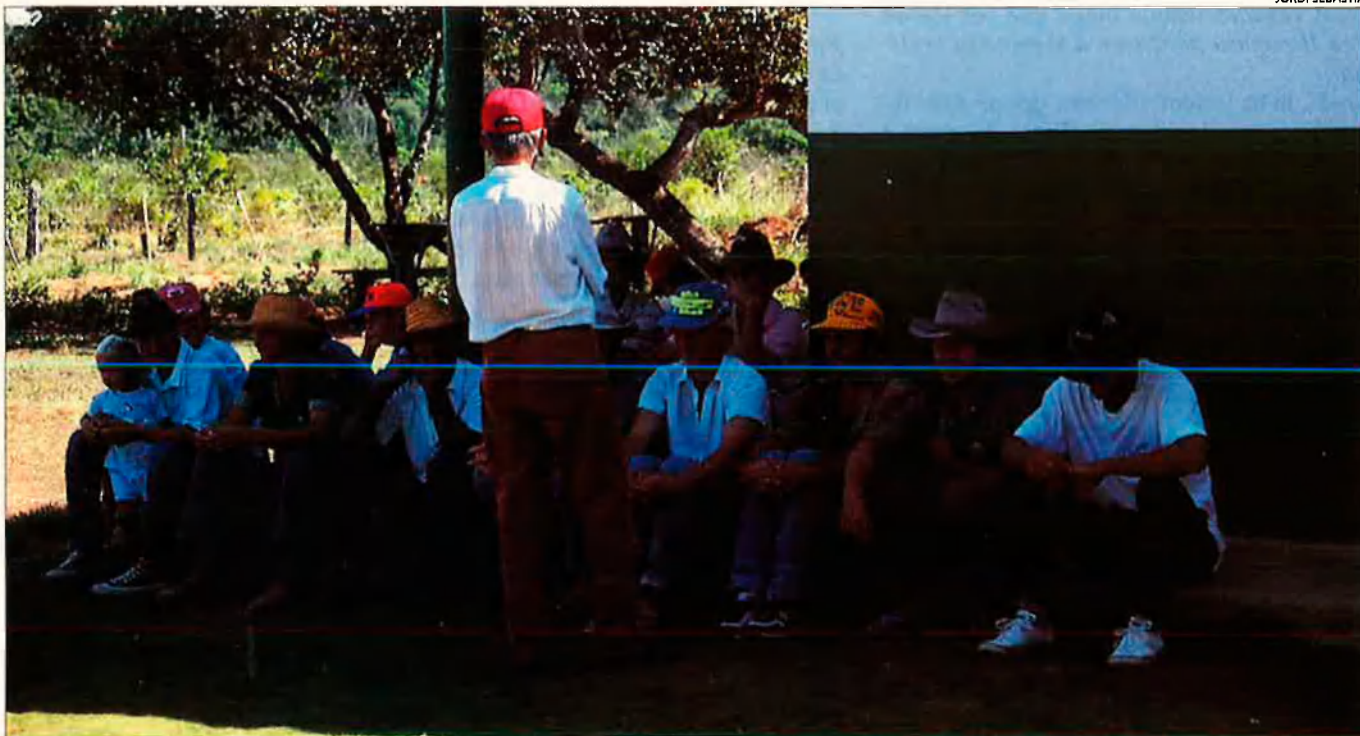
—La reforma agrària continua essent la gran causa pendent?

—La propietat de la terra causa molts dels problemes socials i polítics del Brasil. Durant la dictadura militar sobretot, el latifundi arribà a aquestes terres que en principi eren floresta i territori d'indis. La floresta es va cremar, els indis van morir o se'n van anar i algú va controlar el procés d'ocupació, amb els grans *fazendeiros* arribaren milers de treballadors que no tenien terra perquè tot estava "ocupat". El mateix governador de Mato Grosso va declarar públicament que si hagués de respectar els títols de propietat que es presentaven, el Mato Grosso hauria d'envair part de l'estat de Parà i de Goiàs. Els *fazendeiros* n'han fet mil i una. Els donaven 20.000 hectàrees i n'ocupaven 40.000. Al mateix parc de Xingú, em va dir el president de la FUNAI (Fundació Nacional de l'Indi) que hi havia tres títols de propietat sobreposats, en un parc indígena!, sobre el qual, segons la llei, ningú pot tenir títol.

—En els últims anys, la situació ha millorat?

—Ha empitjorat. Com que tot està tan trasbalsat i tan desacreditat oficialment, el poble ha optat per ocupar terres, per forçar la reforma agrària.

Les camionetes tot terreny han permès al bisbe substituir el cavall. Durant molt de temps, les bèsties van ser l'únic vehicle de comunicació en aquesta llunyana regió del Mato Grosso.

La constant arribada de nous colons ha convertit l'Amazones en una terra en constant canvi. Malauradament, la llei hi té, sovint, molt poca efectivitat.

—En aquesta zona és on més casos de treball esclau s'han denunciat, sobretot per part de la Comissió Pastoral de la Terra. El problema continua existint?

—Mira, fa pocs dies van venir tres treballadors d'aquests a São Félix. Van venir a casa i els vam posar en contacte amb el sindicat on els van encaminar perquè poguessin reclamar davant la justícia. A la fazenda on treballaven, havien estat maltractats pel gato [el contractista] que, a més, es va negar a pagar-los quan acabaren el treball. Quan tornaven amb la denúncia, el gato va entrar a l'autobús on viatjaven i va tractar de fer-los baixar, sense aconseguir-ho. Però quan arribaren aquí, a Vila-rica, i van baixar, en va matar dos al costat de l'estació d'autobusos. Afortunadament, dos policies de paisà hi eren prop en aquell moment i el van agafar. Però va matar dos homes, només perquè li reclamaven els seus drets.

—A Europa preocupa molt més la deforestació de l'Amazones, l'ecologia, que no aquests problemes que gairabé no es coneixen.

—El primer món és molt egoista i està mencegat. Primerament perquè es considera primer món. Si no arribem a pensar que només hi ha un món, no hi haurà manera, ni pel primer, ni pel segon, ni pel tercer, ni pel quart. Primer hem de tenir aquesta idea clara i aquest objectiu clar: només hi ha un món i cada vegada més, només un, allò de l'aldea global cada vegada és més veritat. Quan nosaltres defensem l'ecologia, és l'ecologia total. La mateixa etimologia de la paraula ja et diu que es tracta de la casa de tots, la casa pairal. Si es fa malbé la

florestra amazònica, l'aigua se'n va en orris, s'altera el clima de mig món. I, si no respectem els habitants d'aquesta zona, com serem capaços de respectar els ocells, els animals? Si els indis tant se me'n foten, com he de respectar els animals? Qui ha destruït més la floresta? Ha estat el primer món, en els 500 anys que porta aquí. El neoliberalisme és la mort del tercer món però també el suïcidi moral del primer, i acabarà essent també el suïcidi social. Ara, al Brasil, ser explotat és un privilegi, almenys hi ha un lloc on treballar, però, i a Europa? Molta gent també treballa encara que no li paguen un salari just.

—Confieu en els organismes internacionals com a possibles agents d'un canvi en l'organització mundial?

—L'ONU no té cap força moral, no té credibilitat ni eficiència pràctica. S'hauria de pensar en una altra ONU, perquè la d'ara... una organització de nacions, quines nacions?, i unides?, amb quins interessos? Tot resulta un gran sarcasme.

Plou a Vila-rica. El bisbe té reunió amb els nous ministres, que consagrarà l'endemà. La població troba ben estranya aquella pluja enmig de l'estació seca i algú recorda l'epidèmia de malària que l'any passat obligà alguns colons a retornar a la seua terra.

—Sempre que us preguntem per una possible tornada a Catalunya, dieu que no entra en els vostres plans, almenys en aquesta vida.

—Fa 26 anys que visc aquí i ja no me'n puc anar. La prelatura ha crescut, tenim 120.000 habitants molt dispersos. Hi ha molt de treball...

Jordi Sebastià